

occidentals puguin observar el tipus de «vida tradicional» des d'una certa distància. Els complexos turístics actuen com a àrees de contacte o d'espais intermedis on es dona la conquesta i la dominació i on la interacció entre les dones i els homes es negocia a través d'un discurs de gènere i d'ètnia. La fantasia d'Orient és negociada a partir de les nocions específiques de gènere, és a dir, a partir de la manera com les dones i els homes experimenten el seu gènere i la seva identitat sexual. La desigualtat entre uns i altres, doncs, queda mitigada per la desigualtat de les relacions globals de gènere.

L'originalitat del tema de recerca (les imaginacions geogràfiques lligades a les relacions íntimes) i el rigor teòric en què

l'autora s'endinsa en el seu estudi fan del llibre una lectura recomanable per veure com les geografies postcoloniales s'integren amb les geografies del turisme des d'una perspectiva del gènere. Trobaria a faltar-se només, en l'apartat metodològic, una exposició detallada de com la posicionalitat, la reflexivitat i la subjectivitat de l'autora l'han ajudat a reconceptualitzar els processos de la mateixa recerca.

Anna Ortiz Guitart

Departament de Geografia

Universitat Autònoma de Barcelona

anna.ortiz@uab.cat

MUÑIZ SAN MARTIN, Sigrid (2010)

Agricultura i natura?: Anatomia d'un conflicte.

Claus i perspectives de futur del canal Segarra-Garrigues

Solsona, Barcelona i Lleida: Centre Tecnològic Forestal de Catalunya,

Societat Catalana d'Ordenació del Territori, Diputació de Lleida

i Institut d'Estudis Ilerdencs, 250 p.

ISBN: 978-84-96908-68-0

L'any 2003, Oriol Nel·lo editava el que és el primer estudi sistemàtic sobre la conflictivitat territorial a Catalunya, una qüestió d'enorme transcendència acadèmica i social. Aquest llibre, significativament titulat *Aquí, no!*, presentava una quinzena de casos arreu de Catalunya amb el comú denominador d'haver generat situacions de tensió entre l'Administració, l'empresa privada i certs col·lectius socials amb, sovint, un resultat final clarament favorable a una de les moltes parts en litigi per sobre de les altres. L'any 2003 també es començava a entreveure com l'anomenat Canal Segarra-Garrigues, la inversió en obra pública més gran mai realitzada a les Terres de Ponent, podia acabar generant

un altre conflicte territorial i ambiental de primera magnitud. Aquest any ja era conegut com la Comissió Europea havia endegat un procés d'infracció contra l'Estat espanyol i contra Catalunya per una declaració insuficient de zones d'especial protecció d'aus (ZEPA) i com diverses entitats conservacionistes havien interposat queixes a Brussel·les per la presumpta afectació del regadiu en ambients esteparis. Altrament, la Declaració d'Impacte Ambiental del Segarra-Garrigues (2002) evidencia el caràcter problemàtic de l'obra sobre els ecosistemes de secà, però, sobretot, treu del projecte de zones regables fins a una tercera part de les previstes inicialment. A partir d'aquí, comencen uns anys de tensions i

conflictes a tots nivells, fins i tot l'institucional, entre diferents departaments de la Generalitat.

És el projecte del Canal Segarra-Garrigues un cas típic de conflicte entre desenvolupament (sota la forma d'una gran infraestructura pública) i conservació (sota la forma d'unes espècies determinades)? D'antuvi, hom respondria afirmativament sense cap mena de dubte. Doncs bé, el gran mèrit i el que fa realment interessant i nou a casa nostra el llibre de Sigrid Muñiz, ambientòloga de formació, que es ressenya aquí és precisament posar en qüestió i donar la volta al que seria un estudi típic de conflictivitat territorial o ambiental. Aquest estudi convencional ens explicaria la història del conflicte, els pros i contres de cadascuna de les opcions, el procés negociador entre les parts i, finalment, el resultat de tot plegat. L'autor o l'autora probablement adoptaria una posició tan neutral i asèptica com fos possible, bo i intentant presentar sempre tots els punts de vista i tots els arguments, tant els que són a favor com els que es mostren en contra dels posicionaments antagonics, en la recerca del Sant Grial del consens. En canvi, i com intentarem resumir a les properes línies, el treball de Sigrid Muñiz és molt diferent. D'entrada, l'autora hi vol prendre partit, però no a favor d'una opció o una altra, sinó per la pròpia complexitat del tema i per tots els actors implicats, a fi de «posar una cara humana a la problemàtica» (p. 27). Aquest posicionament per la complexitat, per evitar els dualismes entre natura i cultura, entre regadiu i ocells, entre conservació i desenvolupament, etc, és el fil conductor teòric i també aplicat que guia tot el volum i que culmina amb un exercici (o «taller») molt interessant i minuciosament explicat al capítol 5 de participació, que té com a escenari les Garrigues Baixes.

Formalment, el llibre es divideix en cinc capítols, un epíleg (escrit en

col·laboració amb quatre autors més) que actualitza la situació del conflicte fins al 2010 i un conjunt d'annexos, un dels quals és de caràcter cartogràfic i un altre on s'explica el procés participatiu per elaborar els plans de gestió de les ZEPA a Lleida. El primer capítol ofereix un resum breu de les coordenades geogràfiques i històriques del projecte Segarra-Garrigues. Un fet certament curiós que comenta Sigrid Muñiz és la coincidència temporal a finals del segle XIX entre les primeres polítiques hidràuliques i les primeres polítiques de conservació de la natura. Hi ha, també aquí, algunes ratlles interessants i incisives sobre les preferències del conservacionisme català pels espais d'alta muntanya i els boscos per la seva pretesa «naturalitat» més gran, en contrast amb els paisatges més humanitzats dels secans (p. 53) i també sobre el caràcter urbà i classista de l'ornitologia. El que aquí ens comenta l'autora no és gens nou, ja que l'ambientalisme sempre ha hagut de conviure entre una visió més urbana i elitista interessada en totes les espècies llevat de la humana i una altra visió més social i potser més vinculada als moviments populars. D'altra banda, el regadiu tampoc no es pot considerar un tot monolític que s'oposa en bloc a les polítiques conservacionistes i a la declaració d'impacte ambiental del canal. Qüestions com ara els costos econòmics i les estratègies de les diferents àrees que es regaran intervenen també a donar forma a les reaccions pageses davant el projecte (p. 74-79).

El tercer capítol s'ocupa ja clarament del conflicte i, en particular, dels anys àlgids de 2004 a 2006. Primer, Muñiz destaca les moltes contradiccions i incerteses que acompanyen el projecte del Segarra-Garrigues, argumentant que hi ha un projecte de canal i una comunitat de regants, però que, en canvi, no hi ha regants; en altres paraules, no existeix un registre de pagesos disposats a regar

(i, per tant, a assumir-ne els costos) (p. 85). D'altra banda, la conservació de les espècies estèpiques, estimulada pels canvis en la delimitació de diversos ZEPA i LIC durant els anys 2005 i 2006, sembla més interessada a decidir per on «passarà la ratlla» que no pas per optar a realitzar una veritable política ambiental. En part, aquestes contradiccions i mancances poden estar relacionades, segons l'autora, amb el paper creixentment problemàtic de l'anomenat «coneixement científic» (tant en el camp del regadiu com en el de la conservació) per la seva ignorància o menysteniment d'altres formes de coneixement. Si a això hi afegim les friccions dins la pròpia Administració, ens trobem amb tots els ingredients del conflicte. Però d'aquests anys d'estira-i-arronses, ens diu Muñiz, també sorgeixen iniciatives més conciliadores, molt especialment el Manifest de Vallbona i el seu projecte per un Canal Segarra-Garrigues del segle XXI que disposa fins i tot d'un suport implícit del Departament de Medi Ambient i Habitatge. Les darreres pàgines del capítol es mostren especialment crítiques amb les visions conservacionistes que plantegen el «tot o res» i que malden per imposar la incompatibilitat entre conservació i regadiu quan les directrius europees no veuen convenient crear santuaris de natura on tota activitat humana estigui exclosa (p. 102). Tot plegat, segons l'autora, és producte d'un estil de fer les coses, «d'una lògica cartogràfica i quantitativa» que convé revisar en profunditat, ja que no fa sinó alimentar el conflicte cada cop més.

Els capítols 4 i 5 —escrits, per cert, des d'una perspectiva molt personal poc freqüent en els treballs acadèmics— ens porten ja al moll de l'os del llibre: el desenvolupament d'un marc alternatiu d'anàlisi, esbossat al capítol quart i plenament desplegat al capítol cinquè. És important, segons Muñiz, que ens preguntem un cop més pels contextos, per

com es construeixen les demandes de regadiu i de conservació, per com es formen les actituds i les preferències en un cas i l'altre i com s'articulen els discursos hegemònics també en cada cas davant d'alternatives i possibilitats molt variades. Aquí l'autora es pregunta significativament si «podia haver estat d'una altra manera» i si, també significativament, les zones declarades com a LIC o ZEPA havien de quedar necessàriament excloses del canal. La recerca d'alternatives passa per confrontar sense prejudicis sensibilitats conservacionistes amb sensibilitats pageses. En aquest sentit, l'autora ens diu que el contacte personal esdevé imprescindible per entendre l'altre i per compartir punts de vista. Per exemple, el pagès que lloa el coneixement del medi que tenen els naturalistes a l'hora d'anar junts a comptar aus sobre el terreny (p. 119) o el respecte que, entre el conservacionisme més social, tenen activitats típiques de la pagesia com ara la cacera.

Tanmateix, la tasca de demolició de dicotomies i estereotips a la qual s'entrega l'autora necessita un arsenal teòric i metodològic que no es pot trobar en les disciplines científiques tradicionals. Així, el capítol cinquè es dedica a situar la recerca, i molt especialment el treball, en els tallers participatius en un marc intel·lectual adient que avanci des de la interdisciplinarietat cap a la transdisciplinarietat, que doni veu a totes les parts afectades, que faci sorgir contradiccions i paradoxes i que incorpori amb naturalitat la conflictivitat social i no cerqui el consens sistemàticament. En aquest sentit, val la pena comentar el que es diu a la pàgina 143 sobre la negociació i que és realment subversiu (en el millor sentit de la paraula) en el nostre context: «un joc de desgast, resistència i seducció més que no pas de comprensió mútua». On es pot trobar, però, l'embolcall teòric de tot plegat?: a les (incipients) ciències ambientals?, a la geografia?, a la sociologia ambiental?, a la ciència postnormal

de Functowicz i Ravetz?, al «contraste de saberes» de Víctor Toledo? Després de veure totes aquestes perspectives, l'autora sembla que té una certa preferència per enfocaments més activistes com ara l'agroecologia o l'ecologia política, però també és conscient de les limitacions pròpies de barreges alquimistes (p. 170). En canvi, li serveix més el concepte «d'aprenentatge social», que li permet donar sentit al procés participatiu a les Garrigues Baixes i concloure que «coneixement i política es troben entrellaçats i que el conflicte és una bona oportunitat per tocar problemes pràctics de fons» (p. 189).

La innovació, la qualitat dels arguments i el compromís que sorgeixen d'aquestes pàgines no s'han de veure disminuïts per algunes crítiques que també es poden fer al llibre. En primer lloc, la preferència pel procés sobre els resultats finals és legítima, però potser deixa als que ho llegim amb ganes de saber més sobre aspectes concrets del tema, com ara, i sense ànim de ser exhaustiu, la relació entre el projecte, els cabals ecològics i el canvi climàtic (és a dir, quines perspectives de futur tindria el regadiu); el debat sobre la modernització de regadius, o el debat sobre els serveis ambientals dels agroecosistemes del secà ponentí, etc. Quina havia estat la reacció dels participants en relació amb aquests temes? Tampoc no em

convenç gaire la llista de participants en aquest procés, la qual no varia gaire d'aquelles on trobem els «sospitosos habituals» d'aquest tipus d'actes (el pagès, el científic, l'ornitòleg, el tècnic, etc.). Així, sobta no trobar-hi cap participant de col·lectius com ara els immigrants o les dones, per exemple, o que s'utilitzin expressions com ara «la gent del territori», pel gran potencial d'exclusió que suposen.

Finalment, i tot i que l'autora es mostra procliu a relativitzar-ho tot (la qual cosa no és necessàriament negativa, per descomptat), em pregunto si aquesta actitud no amaga una certa visió acrítica de la participació, la governança, el contrast d'idees, etc. En aquest sentit, a mi potser m'hauria agradat que paraules com ara *política*, *democràcia* o *igualtat* haguessin sortit més al text. En qualsevol cas, aquestes reflexions no volen ser tant una crítica com una oportunitat per seguir gaudint de les aportacions que ens esperen de Sigrid Muñoz en el futur en aquestes temàtiques socioambientals i en d'altres.

David Saurí Pujol

Departament de Geografia
Universitat Autònoma de Barcelona
david.sauri@uab.cat

OSTERGREN, Robert C. i LE BOSSÉ, Mathias (2011)
The Europeans: A Geography of People, Culture and Environment. Second Edition
Nova York (EUA): The Guilford Press, X + 432 p.
ISBN: 978-1-59385-384-6 (pbk.) – 978-1-60918-140-6 (hbk.)

En aquest llibre, s'hi ofereix una introducció completa a la geografia europea. Es tracta d'un text molt atractiu, ric i amb molts matisos. Tot i que cobreix la quasi totalitat dels àmbits temàtics que s'esperen d'una obra d'aquestes caracte-

rístiques (l'entorn físic, el medi ambient, la població, els fenòmens migratoris, les llengües, les religions, l'organització política, etc.), es presta una atenció especial a les característiques històriques i contemporànies dels diversos ambients